

PORTRETE

Vasile Vasile

WILHELM GEORG BERGER (1929 - 1993) REPREZENTANT DE SEAMĂ AL MUZICII ROMÂNEȘTI A SECOLULUI XX

Autorul acestor rânduri ar fi dorit – și probabil și mulți cititori îi împărtășesc dorința – ca acest profil al celui ce a reprezentat, până acum 16 ani, muzica - în multiplele ei ipostaze, creație, interpretare, muzicologie, dirijat, coordonator al creației muzicale în cadrul Uniunii Compozitorilor - în Academia Română, să fi apărut în timpul când Wilhelm Berger era în viață.

Ar fi fost cu puțință, muzicianul trecând în lumea celor fără de dor când depășise abia pragul celui de-al 63-lea an al vieții. Toți cei ce l-am cunoscut pe Wili – cum i se spunea de către cei apropiați – ne bucuram de vitalitatea sa: îl văzusem

pledând pentru cauza muzicii la Televiziune, sau dirijând mai multe lucrări și concertând în mai multe săli din țară.

N-a fost să fie așa. Și probabil nici nu putea să fie așa, dar din alte motive. În modestia sa, s-ar fi opus să fie prezentat în revista breslei muzicale – cum obișnuia să-și considere confrății - profilul său complex, care-l recomandase forumului suprem al spiritualității românești: instrumentist, dirijor, mentor al multor muzicieni și al unor formații de talia cvartetului *Voces din Iași*, compozitor și muzicolog.

Descins din satul Rupea, de lângă Brașov, la 4 decembrie 1929, Wilhelm Georg Berger s-a format ca muzician în contactul de mic copil cu orga și cu muzica protestantă – în primul rând – pentru care a nutrit o admirație nedezmănițită. De aici **preferința sa pentru catedralele sonore**, pe care le-a reconstruit prin scris sau prin interpretare, ori le-a conceput și tălmăcit în vorbe, de-a lungul vieții sale.

Studiile muzicale propriu-zise sunt dublate de activitatea interpretativă, la 19 ani **violistul din orchestra Filarmonicii din Capitală** fiind în același timp discipolul renumitului profesor violist - Alexandru Rădulescu și având ca îndrumători pentru istoria muzicii pe Zeno Vancea, pentru teorie-solfegii pe Ion Șerfezi. Se vor adăuga studiile particulare de vioară, cu Anton Adrian Sarvaș și Cecilia Nițulescu - Lupu. Și tot în paralel se înregistrează debutul, în 1953, al multilateralului muzician, ca **membru al cvartetului Uniunii Compozitorilor**.

Aceasta ar fi ceea ce am putea numi prima etapă a activității tânărului muzician dominată de cea interpretativă, la care va reveni frecvent, **violistul fiind continuat de dirijor, de organist și de membru în diferite formații camerale**.

Anul 1958 reprezintă granița dintre această activitate și cea componistică, marcată de **debutul promițător** cu *Improvizații și dublă fugă pentru orchestră*, urmate la scurt timp de *Variațiuni simfonice* și de *Concertul pentru violă și orchestră de coarde*.

Anii următori vor înregistra noi fațete ale complexe personalități artistice și culturale, activitatea sa îmbrățișând deopotrivă și pe cea de îndrumător, în domeniul componistic și muzicologic. Din acest punct de vedere el **se situează în constelația lui Dimitrie Cuclin**, ambii reprezentând **spirite renaștentiste, enciclopediste, dublate de naturi analitice**.

Spre deosebire de predecesorul său ilustru, citat mai sus, Wilhelm Berger și-a elaborat operele în special în ultimele două decenii, acestea crescând atât în număr de opusuri cât și în prestanță unanim recunoscută. Este de-a dreptul impresionant faptul că **de la primul volum muzicologic până la ultimul, cel de-al 16-lea, s-au derulat numai 25 de ani**. La fel, de la prima sa simfonie, suprintitulată *Lirica*, până la ultimele, ce fac parte din ciclul *Dimensiuni deschise* (simfoniile nr. 16 - 21), este aproape aceeași distanță de ani, ca și în domeniul muzicii concertante și a celei camerale.

Erudiția și spiritul enciclopedist al volumelor muzicologice, caracterizate și prin rigoarea germană, sunt dublate de lirismul creației sale, care-și asociază pe rând **epicul, tragicul, dramaticul și solemnul**. Vastul orizont investigat de harnicul muzicolog, atât în ceea ce privește epocile și stilurile dar și genurile muzicale, se asociază cu **marea diversitate a creației sale**, care își găsește repere în cele mai diverse stiluri, de la preclasic la modern pentru a-și contura noul program născut din această sinteză a muzicii conjugată cu o filosofie și o estetică sintetică. **Mare maestru al polifoniei** și teoretician al modalului (*Dimensiuni modale*), compozitorul este adeptul construcțiilor

simfonice monumentale, dar și al rafinamentului cameral, în care fantezia lui s-a dovedit debordantă.

Și mai importantă ni se pare ușurința cu care muzicianul trece de la o activitate la alta, **muzicologul dublând interpretul și compozitorul născându-se, parcă, din aceștia doi.** Complementaritatea acestor domenii (și mulți cititori și-l amintesc, poate, în ipostaza multiplă de conferențiar, instrumentist și dirijor) dă o notă de particularitate muzicianului, acaparat pur și simplu de multiplele fațete ale artei sunetelor.

Intrarea sa în Agora Academiei Române a reprezentat recunoașterea supremă a contribuției muzicianului la ctitorirea culturii românești, succedându-l pe mai vârstnicul său confrate, tot ardelean, Sigismund Toduță.

Ca și Enescu, celălalt mare predecesor în înaltul forum al culturii române, Wilhelm Berger ar fi putut spune la intrarea sa în prestigioasa instituție „Il n'y a jamais eu, chez moi, des frontieres entre ma vie et la musique. Vivre, penser, respirer, tout cela je l'ai fais toujours en musique” (La mine n-au existat niciodată granițe între viața mea și muzică. A trăi, a gândi, a respira, totul eu am exprimat întotdeauna în muzică).

Domeniile predilecte ale compozitorului rămân cel simfonic, cel concertant, cameral și cel vocal – simfonic, inventarele pe fiecare din aceste genuri depășind 15-16 opusuri.

Înainte de a detalia acest plan al creației bergeriene se cuvine amintită punerea în circulație, prin realizarea **orchestrației operei lui Constantin C. Nottara, Ovidiu**, scrisă pe un libret de cântărețul și regizorul polonez, cunoscut vieții muzicale românești, Sigismund Zaleschi, după piesa lui Vasile Alecsandri. De asemenea, a **îngrijit**

editarea nemuritoarei *Sonate bizantine* pentru violoncel (violă) a lui Paul Constantinescu.

Domeniul simfonic se extinde de la opusul 14 – *Simfonia I* (1960) până la opusul 75, cuprinzând simfoniile amintite, purtând nr. 16 - 21 (1988).

Asemenea lui Dimitrie Cuclin, Wilhelm Berger își subintitulează simfoniile, în felul acesta având posibilitatea lărgirii permanente a stilisticii lucrărilor și mai ales a semnificațiilor încifrate în ele.

Prima simfonie devine *Lirica*, urmată de *Epica*, *Dramatica*, *Tragica*, *Solemna*, *Armonia*, *Energia*, *Luceafărul*, *Fantasia*, *Credo*, *Sarmizegetusa*, *B.A.C.H.* etc. În felul acesta fiecare simfonie capătă personalitate nu numai prin monumentalitatea intrinsecă, dar și prin structura specifică și prin **etosul rezumat de subtitlu**.

Acestora se adaugă **poemul simfonic dedicat figurii lui Horea** (1985) și investigarea orizonturilor copilăriei în **suita simfonică *Din basmele copiilor***. Rețin atenția cele două simfonii de inspirație eminesciană, *La steaua* (simfonia nr. 12) și *Luceafărul* (simfonia a VIII-a, cu cor) precum și omagiul muzical adus ilustrului cantor de la Thomaskirche - Johann Sebastian Bach (simfonia nr. 14).

Versurile eminesciene vor reapărea în cantata lirică pentru mezzosoprană, cor de femei și orchestră *Dintre sute de catarge* (1973), lucrare ce confirmă preferința pentru monumental, tipărită în anul 1977. Se vor adăuga apoi **versurile lui Vasile Alecsandri** pentru cantata epică (cor mixt și orchestră) *Anul 1848* (1977) și cele ale lui **Goethe** din partea a doua a **tragediei *Faust***, pentru drama simfonică omonimă (orchestră mare, cor mixt, recitator și orgă).

Apelul la cuvânt, la vibrația textului liric, asociat cu armonie și melos, îl determină să-și confecționeze singur versuri pentru cea de-a XI-a simfonie pentru cvartet vocal și cor mixt, intitulată *Sarmizegetusa*.

Din lirica universală i-au atras atenția **versurile sonetelor lui Petrarca**, integrate în ciclul de lieduri pentru bariton, corn, flaut, violă, violoncel și pian – *Sonate de Petrarca* (1959).

Din lirica românească nu trebuie uitate **versurile lui George Topârceanu**, care stau la baza ciclului de lieduri pentru bariton și pian, intitulat *La vânătoare*, ciclul care relevă o fațetă nu numai inedită, dar care poate fi considerată imprevizibilă pentru activitatea compozitorului, autor și al celor două schițe pentru pian *Tândală și Păcală*.

Cea de-a treia direcție a componisticii lui Wilhelm Berger, după cea simfonică și vocal simfonică, o constituie cea **concertantă, ce acoperă cu lucrări reprezentative multe zone lacunare**: două concerte pentru violă și orchestră, un concert pentru violoncel și orchestră, dublele concerte pentru două viori și orchestră, pentru vioară și violoncel și orchestră, pentru vioară, violă și orchestră, două concerte pentru vioară și orchestră, un concert pentru orgă și orchestră, concert pentru clarinet și orchestră, concert pentru pian și orchestră, *Muzică de concert pentru flaut și orchestră* și un triplu concert pentru vioară, violoncel, pian și orchestră.

Cea de-a patra direcție componistică bergeriană o constituie cea camerală, diversificată la rândul ei, în funcție de ansamblurile folosite: cvartete de coarde (21 de cvartete), analizate recent de Monica Cengher, cvintete cu două viole, cvintete cu pian, trio-uri și sonate pentru diverse instrumente acompaniate de pian (vioară, violă, violoncel) sau pentru orgă, flaut, violă, violoncel etc.

Creația sa diversă și complexă, dar unitară din punct de vedere stilistic, i-a adus **și recunoașteri internaționale**, prin cucerirea premiului *Prince Rainier III de Monaco*, Monte Carlo din 1964, premiul I la Concursul internațional la lucrări muzicale pentru cvartete de coarde, de la Liege – 1965, premiul I la *Concours internationale Reine Elisabeth de Belgique* din Bruxelles 1966 etc.

La acestea se adaugă și lucrările a căror **primă audiție a avut loc dincolo de fruntariile țării**: *Concertul pentru vioară și orchestră*, prezentat la Bruxelles, la 11 ianuarie 1966, *Meditații*, ciclul de variațiuni pentru orchestră de cameră – Bruxelles, august 1968.

Aceste aprecieri europene le continuă și se întretes cu cele naționale: premiul Academiei Române în 1966 și 1985, premiile Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din anii 1967, 1974, 1977, 1981, 1985, încheiate cu Marele Premiu al Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din anul 1990, pentru întreaga activitate componistică și muzicologică.

O adevărată concurență i-a făcut activității componistice a lui Wilhelm Berger cea muzicologică. Lexicografia de specialitate înregistrează **șaisprezece volume însumând aproape 5.000 de pagini** abordând cele mai diferite domenii ale artei sunetelor: **estetică, teorie, istoria stilurilor și a muzicii în general, critică muzicală**, volume considerate pe bună dreptate – așa cum le apreciază cel mai recent *Lexicon al muzicienilor din România*, semnat de autoritatea supremă în domeniu – Viorel Cosma – „veritabile pietre de temelie ale unei istoriografii și estetici naționale de autentică valoare universală”.

Și aici se pot distinge etape ale „creșterii” muzicologului, de la **articole și studii publicate** în revistele *Muzica*, *Studii și cercetări de istoria artei*, *Contemporanul*, *Astra*, *Neuer Weg*. *România literară* și în

volume colective, *Studii de muzicologie*, până la volumele intitulate **Ghiduri, pentru muzica simfonică** (cinci volume: *Muzica simfonică barocă – clasică - Ghid*, Editura muzicală – 1967; *Muzica simfonică romantică (1830 – 1890) - Ghid*, Editura muzicală – 1972; *Muzica simfonică romantică – modernă (1890 – 1930) - Ghid*, Editura muzicală – 1974; *Muzica simfonică modernă – contemporană (1930 – 1950) - Ghid*, Editura muzicală – 1976; *Muzica simfonică contemporană (1950 – 1970) - Ghid*, Editura muzicală - 1977).

Dincolo de rigoarea datelor, de proiectarea fiecărei lucrări în constelația în care se înscrie și de analizele pertinente individualizate, se remarcă extragerea și prezentarea unor exemple muzicale reprezentative, edificatoare pentru susținerea multora dintre aserțiunile celor aproximativ 1700 de pagini ale acestui grup de lucrări.

Într-o vreme în care se practica o muzicologie siropoasă, literaturizantă și de multe ori fără prea mari legături cu hermeneutica unor importante opusuri ale compozitorilor prezentați și aparținând diferitelor epoci, cărțile muzicologului Berger se avântă în investigarea unor partituri reprezentative și în formularea unor considerații apte să ajute la conturarea **exegezei unor texte muzicale foarte diferite ca orientare, stilistică și orientări estetice**, lansând cele cinci volume consacrate esteticii sonatei, pornind într-o direcție ce poate fi considerată aproape inversă dacă o privim din punctul de vedere ale succesiunii epocilor stilistice: *Estetica sonatei clasice*, Editura muzicală, 1981; *Estetica sonatei romantice*, Editura muzicală, 1983; *Estetica sonatei moderne*, Editura muzicală, 1984; *Estetica sonatei baroce*, Editura muzicală, 1985; *Estetica sonatei contemporane*, Editura muzicală, 1985.

La capătul acestui maraton estetic – muzicologic, totalizând alte peste 1700 de pagini, consacrate marilor epoci creatoare, vine

sinteza din anul 1986 - Teoria generală a sonatei - în care autorul sondează terenuri la fel de diverse: experiențe și semnificații, definiții și implicații, influențe și concordanțe, constante și variabile, contrageri și disperări, reflexii și esențializări, tonuri și rezonanțe – coordonate generale invitând la investigarea și cunoașterea marilor valori ale muzicii universale din cele mai diverse epoci.

Muzicii de cameră îi vor fi consacrate alte trei lucrări muzicologice, diferite ca orizont tematic și stilistic: *Ghid pentru muzica instrumentală de cameră*, Editura muzicală, 1965, *Cvartetul de coarde de la Reger la Enescu*, Editura muzicală, 1970 și 1979.

Lucrarea intitulată *Dimensiuni modale*, tipărită de aceeași editură în anul 1979, propune o ascensiune inedită în zona muzicală, pornind de la moduri și proporții până la sistemul modurilor integral cromatice, trecând prin lumea sonanței și a aspectelor armonice ale structurilor sonore.

Ultimele volume publicate în anul 1990 - *Clasicismul de la Bach la Beethoven* – și 1991 – *Mozart – cultură și stil* - reprezintă o concentrare a investigațiilor și considerațiilor asupra unei linii stilistice ce unește creația a două vârfuri ale muzicii europene. Compozitorul dublează în continuare pe muzicolog, cartea pornind de la premisa privind „integrarea polifoniei bachiene în arhitectonica formei beethoveniene”, care „suscită rânduri întregi de întrebări răscolitoare”, în același timp „forma beethoveniană și polifonia bachiană” deschizând „marile porți ale perioadelor istorice înclinate spre noi înscriseri în clasic”.

Pe măsura urcușului autorului în terenul muzicologiei, lucrările elaborate au perspective tot mai largi și stabilesc mai amănunțit evoluția muzicii universale dintr-o perspectivă nouă, fără a ignora

cuceririle europene în domeniu. Dar muzicologul preferă să-și bazeze considerațiile exegetice pe cunoașterea directă a valorilor intrate sub incidența analizelor.

Analizele diacronice sunt dublate de cele sincronice și este de reținut faptul că muzicianul proiectează repere universale și din muzica românească (*Cvartetul de coarde de la Reger la Enescu - 1979*).

Când nu apar în titlul lucrării, opusurile compozitorilor români sunt prezentate în contextul apariției lor, ceea ce înlesnește cititorilor și specialiștilor stabilirea unor filiații, similitudini, dar mai ales a notelor specifice. În felul acesta Berger identifică în marele ansamblu arhitectonic al muzicii universale și contribuții românești remarcabile, confirmând amplitudinea culturală și a autorului dar și a școlii componistice căreia îi aparține.

Marile sale sinteze urmărind coordonate foarte diferite dar centrate pe muzica instrumentală au fost precedate de articole și studii, unele anticipând și anunțând cărțile amintite, altele completând paleta foarte diversă a stilurilor și creațiilor reprezentative ale „marilor epoci creatoare”.

Din prima categorie merită amintite măcar câteva dintre cele mai importante studii, publicate în revista *Muzica* din perioada anilor 1961 și 1974: *Tradiție și actualitatea în cvartetul românesc, Moduri și proporții, Structuri sonore și aspectele lor armonice, Motivele sau temele și unitatea întregului* ș. a. m. d.

Din cea de-a doua categorie rețin atenția, mai ales prin deschiderile spre viitoare investigații și ierarhizări, următoarele studii muzicologice: *Intonația temperată și non – temperată, Armonia –*

posibilități și limite, Bach aujourd'hui etc. Se știe că memorase multe partituri ale cantorului de la Thomaskirche.

Pentru ordonarea unui vast material de creație Berger își structurează analizele pe mari epoci creatoare: Renaștere, Baroc, Clasicism, Romantism, Epoca modernă. Fiecare se naște din precedentă și contribuie la generarea celei următoare, mișcarea în spirală fiind specifică și literaturii muzicale universale.

Nu trebuie ignorată **activitatea sa în cadrul biroului de muzică simfonică al Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor** și în cadrul unor jurii naționale și internaționale, de la Brașov și București, la cele din Torino, Dresda, Liege ș.a.m.d.

Personalitatea muzicianului a intrat în sfera de interes a unor **instrumente lexicografice și enciclopedice din mari centre europene**: *La Musica – Dizionario*, tome I, de Guido Gatti și Alberto Basso, Torino – 1968, *Baker's Biographical Dictionary of Music*, London – 1978, *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, London - 1980, *Musiklexikon – Personen A – Z*, Leipzig, 1981, *International Encyclopedia of Violin – Keyboard*, de Alan Pedigo, 1980, *Zenei Lexicon* de Szaboczi Bence – Tóth Aladár, 1965, *Malá Encyclopedie Hudby*, Praha, 1983 ș. a.

Dintre muzicologii și lexicografii români preocupați de complexitatea personalității muzicianului Wilhelm Georg Berger trebuie amintiți măcar câțiva dintre cei mai importanți: Viorel Cosma, Cornel Țăranu, Octavian Lazăr Cosma, Iosif Sava, Alfred Hoffman, Myriam Marbe, J. V. Pandelescu, Pascal Benteoiu, Vasile Tomescu, Luminița Vartolomei, Grigore Constantinescu, Liliana Firca, Petre Codreanu, Smaranda Oțeanu și alții. Toți au apreciat marele potențial creator al muzicianului și –sau oprit asupra unor aspecte esențiale ale creației

muzicale și muzicologice, astfel că, puse cap la cap, aceste puncte de vedere pot determina întregirea portretului unui muzician de anvergură europeană. Cităm doar sprețierea concisă și cuprinzătoare a unuia dintre contemporani și vrednici continuatori, compozitorul și muzicologul Pascal Bentoiu: „Fenomenul W. Berger – căci a fost un fenomen cu totul neobișnuit – nu s-a produs în locuri obscure, ci în plină lumină”.

Pentru istoria muzicii românești a secolului nostru Wilhelm Berger rămâne una din cele mai complexe și mai profunde personalități și creația sa ilustrează un artist complex și profund.